Ірина Кучеренко,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри технологій навчання,
охорони праці та інклюзивної освіти,
Білоцерківський інститут
неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

АСПЕКТНІ УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЛІНГВОДИДАКТИЧНІЙ СПАДЩИНІ О.БІЛЯЄВА

Урок як основна організаційна форма навчання займає ключове місце у системі освіти ось уже багато століть поспіль. Урок має невичерпні резерви, потужні навчальні, пізнавальні, виховні, розвивальні, дослідницькі, творчі можливості, чітко висвітлені у триєдиній меті уроку – навчальній, розвивальній і виховній.

Особливу увагу уроку української мови у своїх дослідженнях приділяв Олександр Михайлови Біляєв – видатний український лінгводидакт.

У традиційній класифікації уроків української мови виділяють аспектні уроки. О. Біляєв справедливо зазначає, що головна мета аспектних уроків – «на основі засвоєння теоретичних відомостей з мови сформувати і розвинути в учнів мовні, або первинні, вміння та навички, а саме: орфоепічні, лексичні, словотвірні, правописні – орфографічні [1, с. 28]». Погоджуючись із думкою вченого-методиста, додамо, що у світлі нових завдань мовної освіти аспектні уроки української мови спрямовано на розвиток мовної компетентності та покликані формувати мовні й частковомовленнєві вміння, навички й досвід їх застосування у практиці.

Традиційною і найбільш поширеною в лінгводидактиці, але такою, що вдосконалювалася, є класифікація аспектних уроків української мови О. Біляєва, представлена у колективних працях [3] та спеціальних одноосібних публікаціях [1; 2].

З аналізу лінгводидактичної спадщини О. Біляєва випливає, що до групи аспектних уроків входять такі типи, як уроки: вивчення нового матеріалу; формування вмінь і навичок; проведення контрольної роботи; аналізу контрольної роботи; узагальнення вивченого; повторення (Таблиця 1).

Таблиця 1

Класифікація уроків української мови О. Біляєва

Урок вивчення нового матеріалу	**Урок формування умінь і навичок**
1. Перевірка домашнього завдання. 2. Підготовка учнів до сприймання нового матеріалу. 3. Повідомлення теми і мети уроку. 4. Пояснення нового матеріалу або розбір прикладів з метою з'ясування мовного явища. 5. Вправи на закріплення одержаних знань. 6. Підсумки уроку. 7. Завдання додому та інструктаж.	1. Повідомлення теми, усвідомлення її учнями. 2. Відтворення або усне закріплення теоретичних відомостей, застосування яких буде потрібним на уроці. 3. Самостійна робота учнів та її перевірка. 5. Завдання додому. 6. Підсумки уроку.
Урок контрольної роботи	**Урок аналізу контрольної роботи**
1. Повідомлення мети перевірки та способів її проведення. 2. Усна перевірка знань учнів (фронтально). 3. Самостійне виконання контрольної роботи. 4. Відповіді вчителя на питання учнів. 5. Підсумки уроку. 6. Завдання додому.	1. Вступне слово вчителя. 2. Бесіда про характер недоліків і помилок та робота над ними. 3. Підведення підсумків роботи. 4. Завдання додому.

Урок узагальнення вивченого	Урок повторення
1. Перевірка домашнього завдання. 2. Повідомлення теми і мети уроку. 3. Аналіз матеріалу з метою узагальнення. 4. Робота над висновком. 5. Вправи на застосування правил. 6. Оголошення вчителем оцінок. 7. Завдання додому (з інструктажем).	1. Ознайомлення учнів із завданням уроку. 2. Повторення вузлових питань розділу. 3. Усні та письмові вправи на матеріалі повторення. 4. Підсумки проведеної роботи. 5. Виставлення оцінок. 6. Завдання додому.

Кожен аспектного уроку української мови складається з чітко визначених структурних етапів, які можна комбінувати. Нам імпонує думка вченого про те, що «такі складові елементи уроків, як перевірка, закріплення, повторення постійно схрещуються, входять у певних пропорціях в уроки різних типів. ... Майже на всіх уроках здійснюється в тій чи іншій формі перевірка якості знань учнів [3, с. 80]». Аналіз структури уроків різних типів показує, що етап «Оголошення оцінок» визначено лише на уроках узагальнення вивченого та повторення, хоч і передбачався ученим на інших типах, однак це не завжди виділено. Щодо такого досить важливого етапу як «Завдання додому», то його проведення має бути на кожному уроці саме з інструктажем, поясненням вчителя, хоча методист у такому формулюванні пропонує цей етап лише на уроці узагальнення вивченого.

Цілком переконливо О. Біляєв стверджує, що «чистих» уроків не буває, а визначати тип уроку потрібно з урахуванням того, яким є цей урок переважно – уроком вивчення, закріплення і т. п. Позитивним вважаємо, що вчений схему уроку не вважає догматичною і назавжди однаковою, її можна змінювати, апробовувати нові структурні компоненти, коректувати й удосконалювати.

Класифікація О. Біляєва відповідає етапам навчання й дидактичним цілям, і тому визнана більшістю вчених, легко сприймається вчителями-словесниками й найбільш поширена у шкільній практиці, проте також потребує вдосконалення.

Урок української мови у наш час має відповідати державним вимогам і суспільним запитам сьогодення, оновленій парадигмі системи неперервної особистісно орієнтованої і комунікативно спрямованої освіти, покликаний розвивати національно-мовну особистість кожного учня. Вся система шкільного навчання і кожен урок української мови має бути спрямований на розвиток комунікативної компетентності учня-мовця. Слушною є думка О. Біляєва про те, що «у школах вивчають не «голу» фонетику чи граматику, а мову як засіб спілкування і пізнання, і уроки з будь-якого розділу мови обов'язково передбачають роботу над розвитком мовлення учнів [1, с. 28]». Нині перед учителем-словесником першочергово постає завдання не тільки дати учням відповідні знання з української мови, а й сформувати мовну особистість, здатну комунікативно виправдано користуватися всіма засобами мови в різних ситуаціях і сферах спілкування.

Сучасна лінгводидактика і на початку XXI століття прагне вдосконалити теорію та практику навчання української мови, визначити і розробити шляхи ефективного розвитку комунікативної компетентності учнів на уроках мови.

Використана література:

1. Біляєв О. Лінгводидактика української мови : навч.-метод. посібник. К. : Генеза, 2005. 180 с.

2. Біляєв О. Сучасний урок української мови : навч.-метод. посібник. К. : Радянська школа, 1981. 176 с.

3. Методика вивчення української мови в школі / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк та ін. К. : Рад. шк., 1987. 246 с.